SAMOAFEKCIJA I TRANSCENDENCIJA

O osnovama Kantove teorijske filozofije

Biblioteka
ARCUS

Za izdavača
Bora Babić

© Akademska knjiga, Novi Sad, 2025.

Miloš Todorović

SAMOAFEKCIJA I TRANSCENDENCIJA

O osnovama Kantove teorijske filozofije

AKADEMSKA KNJIGA
NOVI SAD

Sanji i Koletu

Bez nje //kritike čistog uma// um je gotovo u prirodnom stanju, pa svoje tvrdnje i zahteve ne može drugačije učiniti važećim ili osigurati već samo *ratom*. Nasuprot tome, kritika, koja sve odluke uzima iz osnovnih pravila koje ona sáma postavlja, u čiji ugled niko ne može posumnjati, nama pribavlja mir zakonitog stanja u kojem svoje sporove ne treba da vodimo drugačije nego putem *procesa*.[1]

[1] Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, A 751, B 779.

SADRŽAJ

UVOD 13

I
PRISTUP KANTOVOJ MISLI 28

A. Početne napomene o nekim postupcima
koje sledi ova studija 28
§ 1. Ravni, sfere i obzorja Kantovog mišljenja i
izlaganja 28
a) *Teorijsko-saznajna ravan* 31
b) *Transcendentalno-transcendentna*
(-ontološka) ravan 36
c) *Strukturalna ravan* 51

B. Prethodni pogled na Kantov postupak 67
§ 2. Organska struktura uma i strategija prikaza 69
§ 3. Apriori. Put ka prethodnosti onoga čistog 73

C. Osnovno pitanje i sveprožimajuća misao
Kritike čistog uma 79
§ 4. Osnovno pitanje *Kritike čistog uma* i metafizika . . . 79
§ 5. Kantova temeljna misao kao zrak i
prizma njegovog izlaganja 83
§ 6. Dva ekstremna pola i Kantov dualizam 87

II
RECEPTIVNOST ČULNOSTI 99

§ 7. Saznanje i spoljašnji svet. Oset 99
§ 8. Puko zorno kao čisto senzirajuće u aprioriju 106
a) *'čisto' – 'puko' – 'a priori'* 110
b) *Čisto senzirajuće i a priori zora* 117
§ 9. Vreme i transcendencija predstave 124
a) *Vreme kao 'davalac principa'* 130
b) *Bitak kao pozicija i predstavljenost predstave* ... 133

III
SPONTANOST RAZUMA 145

§ 10. Saznanje i refleksija. Svest 145
§ 11. Puko pojmovno kao čista apercepcija 146
a) *Povest Ja-a u misao* 152
b) *'Predstava': čisto senzirajuće i čista transcendentalna apercepcija* 168
c) *Kategorije čovekovog razuma kao eksplikati transcendentalne apercepcije* 172
d) *Pomnogostručavanje „numeričkog jedinstva i identiteta" u pojmovno jedinstvo* ... 176
e) *Samoafekcija i 'vertikalno zbiće našeg duha'* ... 188
f) *Samoafekcija. Događaj ka transcendentalno--transcendentnom 'čistom'* 193

IV
SINTEZA UOBRAZILJE 203

§ 12. Saznanje i posredovanje. Sinteza 203
§ 13. Sinteza aprehenzije. Pomnogostručavanje u mnogostruko primereno predstavi (Mišljenje onome čulnom) 209

a) *'Kompleksnost zbića' i „Transcendentalna dedukcija"* 209
b) *Pasivnost pasivne strane puta samoafekcije* 214
c) *Višestrukost sinteze aprehenzije* 218
§ 14. Sinteza rekognicije. Ponovo-predstavi--primereno jedinjenje nečega prethodno već predstavljenog (Ono čulno mišljenju) 226
a) *Svakom identitetu i jedinstvu prethodeće ujedinjavanje* 229
b) *Izvorno sjedinjavanje samoidentičnosti i njenih jedinstava* 233
c) *Moć ontološkog 'moći'* 255

V
TRANSCENDENCIJA SREDIŠNJEG 'IZMEĐU' . . 267

§ 15. Saznanje i produkcija. Transcendentalna samoafekcija 267
§ 16. Sinteza (re)produkcije. Samoproizvođenje Prelaza (Živost onoga Između) 269
a) *Ekskurs. Transcendentalna apercepcija: vrste jedinstava ili/i načini ujedinjavanja* 282
§ 17. Šeme. Samoprodukujuće središte u mišljenju dovedeno do predstave (Ono odredljivo na onome što je podvrgnuto pravilu) 286
§ 18. Kantov primer još jedanput 316

VI
BEZDANI OSNOVĀ U KANTOVOJ FILOZOFIJI . . 322

§ 19. Predstava kao osnova 328

IMENSKI REGISTAR 335

UVOD

1) Dugo su istorijska prikazivanja filozofije promišljala, tumačila i izlagala ranija filozofska učenja, najčešće ne dovodeći ih u suštinski povesnu povezanost i uzajamnu konvergentnost. Isto tako, ona celinu filozofske povesti uglavnom nisu razmatrala kao osobito duhovno jedinstvo, unutar koga kao jedan njegov segment svako filozofsko učenje tek dobija potpuni vlastiti smisao. Negde pri kraju osamnaestog stoleća, međutim, dolazi do intenzivnog razvoja onoga što se nazvalo „istorijska svest". Premda je odlikuju različita razumevanja osnove povesnih povezanosti duhovnog stvaralaštva, kod svih njih ona u svojim predmetima gotovo unisono ističe genetički, međuzavisan i integralni momenat povesnog fenomena. Izvesna odstupanja od tog pristupa, koja su u poslednjim decenijama nastupala više snagom svoje pretencioznosti nego argumentativne uverljivosti, nisu ozbiljnije narušila novonastalo razumevanje relativno konzistentne delatnosti povesnih duhovnih formi, uprkos konkretnim razlikama u tom razumevanju. Snažni impulsi povesne svesti polazili su, naime, pre svega sa stanovišta da imanenciju misli i duhovnih tvorevina uopšte oblikuju i njima pripadaju kao njihovi vlastiti konstituensi ne samo njima samima produkovani zahtevi, sadržaji, zakoni i njima pripadni fenomeni nego i povešću posredovane determinante u obliku „duhovne situacije vremena", njena svagda „živa stvarnost" zajedno s celokupnom u njoj neizostavno uključenom povesnom tradicijom. Samo imajući to u vidu moguće je detektovati i one momente koji ne proističu u potpunosti iz rigidno shvaćene

imanencije mislî kao njihovog vlastitog unutrašnjeg vrela, niti iz bilo kakvog uzajamnog odnošenja između tako shvaćenih mislî sámih, već i iz sveukupne duhovno-povesne tradicije. Usled toga se zadatak interpretacije duhovnih tvorevina sastoji i od toga da povesnu delatnost takvih momenata u tim tvorevinama, „delatno-povesnu svest", markira kao prezentnu u unutrašnjoj građi tumačenih misli, te da ih kao takve razumeva, ističe i izlaže.

2) Interesovanje za neko filozofsko učenje iz prošlosti, međutim, lako može pobuditi i pomisao da se tu zapravo radi o ekstravaganciji neke antikvarne svesti, o njenoj pukoj znatiželji da se upoznaje s mišljenjima iz ranijih vremena i eventualno logički egzercira na njima. Ruku podruku s tom podozrivošću ide i uverenje da misli iz istorijske prošlosti mogu samo u neznatnoj meri biti od pomoći pri naporima da se shvati savremeno doba i razume *šta jeste* i *kakvo jeste* sve što u aktualnom trenutku postoji. Može biti, međutim, da se relevantno filozofsko pregnuće prepoznaje pre svega po tome što ono, u pristupanju tom uvek akutnom pitanju, temeljni problem u njemu, pa stoga i stožernu osu za filozofsko mišljenje uopšte, vidi nadasve u razumevanju *smisla* upravo tog *jeste*. Jer, u načinu od *biti* tog *jeste* ono vidi onaj faktor koji je koliko podvrgnut povesnoj méni toliko je i ono što nju nosi, faktor koji je permanentno upravo kao takav utemeljujuće određujući za svaku duhovno-povesnu epohu. On je, prema tom pregnuću, istovremeno i svezasnivajući faktor i za *Šta*, za *Kakvo*, ali i za sva ostala kategorijalna određenja svakog pojedinačno postojećeg i sveta kao celine. Tako bi, pored najraznovrsnijih znanjâ o neposrednoj savremenosti, povesni karakter smisla tog *biti*, povesnost vremenitosti bitka, mogao da nas pouči u tome kako i razumevanje različitih načinâ bitka iz duhovno-istorijskih prošlostî, i upravo njihovo tumačenje, otvara put razumevanju sveodređujućeg načina na koji u svom *Šta*, *Kakvo*... sve postojeće i njihova celina *sada* uistinu *jeste*. I ne samo to. On može biti i ključ u nastojanju da se shvati ono što tek dolazi. Jer, kada to bude došlo, u tom svom *bude*

ono već i sada nekako *jeste*, kao što će jednom, u budućnosti, i sámo opet nekako *biti*. U tom smislu će studiranje učenjâ ranijih filozofa, nadasve onih najvećih, biti značajno *pre svega* u sticanju uvida u način bitka koji odlikuje kako filozofiju pojedinih mislilaca tako i epohu kojoj svaki od njih pripada. To će istovremeno pretpostavljati, a možda tek zahtevati, razumevajuće raskrivanje sámog bitka u njegovom smislu.

3) Nema nikakve sumnje da u najuži krug tih predvodnika filozofskog mišljenja svakako spada i misao Imanuela Kanta [Immanuel Kant]. Ova interpretacija će poći od teze koju već zastupa ne samo najveći broj filozofa i tumača Kantove misli nego od koje su u svojim učenjima kao od glavne misli kenigsberškog filozofa, ali i kao od kamena temeljca vlastitih učenja, polazili i veliki mislioci koji su došli neposredno nakon Kanta, nadasve predstavnici klasičnog nemačkog idealizma, kao i nemačkog romantizma (*Romantik*). Reč je, naime, o tezi da najvišu tačku, ali i utemeljujući princip Kantove filozofije, čini pojam *transcendentalne apercepcije*. Njemu ćemo pridružiti, kao po dubini i značaju s njim ravnopravan i najtešnje povezan pojam *samoafekcije*, kao temeljnog *modusa vivendi* osnovnih čovekovih saznajnih dispozicija. Priroda samoafekcije mogla bi se razumeti i kao vodeći faktor pri određivanju načina transcendencije. A uzeti zajedno, oni u sebi sadrže Kantovo rešenje za njegovu filozofiju noseće transcendentalno pitanje mogućnosti, načina i granica čovekovog (teorijskog) bitka u svetu. Već naslov ove studije mogao bi nagovestiti jasnu napetost između „samoafekcije“ i „transcendencije“, koja obrazuje tlo po kojem se odvija mišljenje u *Kritici čistog uma*. Ta napetost preneta je na tenzije koje vladaju i unutar oba ta pojma: „samoafekcija“ i „transcendencija“. Preciznije govoreći u duhu Kantove misli, napetost između najudaljenijih krajnosti koje izražavaju ta dva pojma, između onoga smeštenog u jezgru temelja čovekovog saznanja, s jedne, i onoga što leži izvan granica tog saznanja i njegovog dosezanja, s druge strane (u krajnjoj instanci i u ono saznavajuće i ono za njega saznatljivo), odslikava se u napetostima unutar